

7. Реан А. А. Социальная педагогическая психология / А. А. Реан, Я. Л. Коломинский. – СПб. : Питер, 1999. – 416 с.
8. Роша А. Н. Профессиональная ориентация и профессиональный отбор в ОВД / Роша А. Н. – М. : Академия, 1981. – 75 с.

УДК 159.9:34.01

Федоренкова Л. С., викладач АРІУ при Запорізькому національному технічному університеті

ПЕРЕВАЖАЮЧІ ЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ І ЖИТТЄВІ СФЕРИ ЗАСУДЖЕНИХ ЖІНОК

У статті відбиті результати дослідження особливостей переважаючих життєвих цінностей і життєвих сфер засуджених жінок, що зробили різні види злочинів. Аналіз отриманих даних показує, що в різних категорій злочинниць переважають різні життєві цінності і домінують різні сфери їх наочної реалізації.

Ключові слова: життєві цінності, смислова сфера особистості, злочинна поведінка жінок.

В статье отражены результаты исследования особенностей преобладающих жизненных ценностей и жизненных сфер осужденных женщин, совершивших разные виды преступлений. Анализ полученных данных показывает, что у разных категорий преступниц преобладают разные жизненные ценности и доминируют разные сферы их предметной реализации.

Ключевые слова: жизненные ценности, смысловая сфера личности, преступное поведение женщин.

Постановка проблеми. Проблема вивчення ціннісно-смислової сфери особистості в даний час набуває все більш комплексного характеру, будучи предметом різних соціальних дисциплін і важливою галуззю досліджень, розташованою на стику різних галузей знання про людину. Ціннісно-смислова сфера особистості включає два основні компоненти - ціннісні орієнтації і систему особистих сенсів. Обидва компоненти нерозривно пов'язано з поняттям особистість, оскільки тісно стикаються з вивченням людської поведінки і спонукань.

Злочинна поведінка жінок визначається взаємодією об'єктивних і суб'єктивних чинників соціальної дійсності, в числі яких провідну роль грають чинники соціального порядку. Сучасна жіноча злочинність має свої соціально обумовлені особливості, які знаходяться в прямій залежності від історичних, геополітичних, економіко-правових, демографічних і інших змін, що відбуваються в суспільстві. Ці зміни найяскравіше відбиваються в мікросоціальній атмосфері життєдіяльності жінок.

Негативний вплив мікросоціального середовища неоднаковий на різних етапах життєвого шляху жінок і обумовлений зокрема певними соціально-демографічними відмінностями, такими як вік, трудова діяльність, матеріальний стан, стан сімейних відносин і так далі.

Неблагополуччя на ранніх стадіях соціалізації особистості, в першу чергу, руйнівно діє на жіночу психіку. Негативні соціальні навички і звички, придбані жі-

нкою, набагато міцніше укоріняються в свідомості на тлі пристрасті особистості до алкоголю, наркотиків, яка, як показує практика, незмінно є ознакою девіантної поведінки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній психології склався цілий ряд шкіл і напрямів, у яких підходи до розуміння життєвих цінностей розглядаються в різних аспектах вивчення властивостей особистості. У одних школах особистість розглядається у зв'язку з аналізом її діяльності (О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн), в інших центральне місце займає вивчення психологічних відносин особистості (В.Н. Мясіщев), в третіх особистість досліджується у зв'язку зі спілкуванням (К.А. Абульханова-Славська, А.А. Бодальов, Б.Ф. Ломов) або у зв'язку з установками (Д.Н. Узнадзе, А.С. Прангішвілі).

Життєві цінності особистості дають їй підставу для вибору з наявних альтернатив цілей і засобів, для порядку переваг відбору і оцінки цих альтернатив, визначаючи «межі дії», тобто не тільки регулюють, але і направляють ці дії. Тим самим система життєвих цінностей визначає життєву перспективу, «вектор» розвитку особистості, будучи найважливішим внутрішнім його джерелом і механізмом [3].

Система життєвих цінностей є важливим регулятором активності людини, оскільки вона дозволяє співвідносити індивідуальні потреби і мотиви з усвідомленими і прийнятими особою цінностями і нормами соціуму [1].

Механізм дії системи життєвих цінностей пов'язаний з вирішенням конфліктів і суперечностей у мотиваційній сфері особистості, виражаючись в боротьбі між обов'язком і бажанням, тобто між мотивами етичного й утилітарного характеру.

Специфіка дії ціннісних орієнтацій полягає в тому, що вони функціонують не тільки як способи раціоналізації поведінки, їх дія розповсюджується не тільки на вищі структури свідомості, але і на ті, які позначаються зазвичай як підсвідомі структури. Вони визначають спрямованість волі, уваги, інтелекту.

Подвійність системи ціннісних орієнтацій особистості як вищого регулятивного утворення полягає в тому, що вона не тільки визначає форми і умови реалізації спонукань людини, але і сама стає джерелом її цілей. Таким чином, ціннісні орієнтації направляють і коректують процес цілеспрямованості людини. Ціннісні орієнтації, будучи, відповідно, психологічним органом, механізмом особистісного зростання і саморозвитку, самі носять розвиваючий характер і є динамічною системою [2].

Серед учених, що займалися в різний час проблемами жіночої злочинності, слід зазначити Ю. М. Антоняна, М.І. Арсеньєву, Л. Ф. Богданову, Т. Н. Волкову, М. Н. Голоднюк, Ю. В. Жульову, А.Н. Ільяшенко, М. М. Мартиросову, Н. В. Михайлову, Е.А. Моськіну, Н. Н. Перетокіну, Г.І. Сиздікову, Л. Ф. Усманову, Г.І. Шведінську і інших. Але цілий ряд проблем, пов'язаних зі впливом життєвих смислів на злочинну поведінку взагалі та жіночу злочинну поведінку зокрема, залишилися недослідженими до сьогодні.

Мета статті. Проаналізувати особливості життєвих цінностей і переважаючих життєвих сфер у засуджених жінок, що скоїли злочини різних видів і ступеня тяжкості.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні брали участь жінки у віці від 25 до 35 років, засуджені за статтями 307, 317 КК України в кількості – 132 осіб (1 група); за статтями 115, 121 КК України – 100 осіб (2 група); за статтями 185, 186, 190 КК України – 150 осіб (3 група).

Дослідження переважаючих життєвих цінностей і орієнтації на певні життєві сфери, характерні для жінок з протиправною поведінкою, проведене нами за допомогою методики МТЖЦ. Результати представлені в таблицях 1, 2.

Отримані результати указують на те, що для жінок, засуджених за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, основними цінностями є високий матеріальний стан (7,7 балів), досягнення (6,9 балів), креативність (5,8 балів) і власний престиж (5,5 балів). Для жінок, засуджених за злочини проти життя і здоров'я інших людей, – власний престиж (4,6 балів), високий матеріальний стан (4,1 балу) і збереження власної індивідуальності (4,1 балу). Для жінок, засуджених за злочини проти власності, переважаючими цінностями є власний престиж (6,8 балів), активні соціальні контакти (6,4 балів), духовне задоволення (5,8 балів) і саморозвиток (5,5 балів).

Таблиця 1

Показники життєвих цінностей засуджених жінок (у стенах)

Шкали	1 група	2 група	3 група	t (1 – 2)	t (1 – 3)	t (2 – 3)
Саморозвиток	3,5±0,9	4,2±1,1	5,5±1,4	1,76	2,11*	1,77
Духовне задоволення	4,4±1,7	2,5±0,9	5,8±1,5	2,42*	1,88	2,54*
Креативність	5,8±1,7	3,3±1,5	4,3±1,1	2,55*	1,62	1,21
Активні соціальні контакти	4,8±1,5	3,6±0,9	6,4±1,7	1,73	1,78	2,52*
Власний престиж	5,5±1,4	4,6±1,5	6,8±1,9	1,55	1,74	2,55*
Досягнення	6,9±2,1	3,5±0,8	5,1±1,4	2,66**	1,77	1,73
Високий матеріальний стан	7,7±2,4	4,1±1,6	4,4±1,2	2,71**	2,69**	0,45
Збереження власної індивідуальності	3,3±0,7	4,1±0,9	3,7±1,1	0,89	0,45	0,44

Примітка: * - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$.

Таблиця 2

Орієнтація на життєві сфери засуджених жінок (у стенах)

Шкали	1 група	2 група	3 група	t (1 – 2)	t (1 – 3)	t (2 – 3)
Професійне життя	3,1±0,8	5,7±1,3	4,2±1,1	2,11*	1,42	0,81
Навчання і освіта	6,5±1,5	4,7±1,1	4,3±1,2	2,01*	2,22*	0,65
Сімейне життя	6,9±1,4	7,3±1,6	4,2±0,9	0,63	2,35*	2,74**
Суспільне життя	4,6±0,5	5,3±1,3	4,1±1,1	1,13	0,74	1,22
Захоплення	6,4±1,7	3,5±1,1	4,2±1,1	2,54*	2,12*	0,97
Фізична активність	2,3±0,5	5,5±1,3	5,2±1,4	2,76**	2,56*	0,58

Примітка: * - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$.

Крім того, нами отримані значущі відмінності у виборі життєвих цінностей засуджених жінок виділених груп. А саме: саморозвиток найбільш значущий для досліджуваних 3-ї групи в порівнянні з досліджуваними 1-ї групи ($p \leq 0,05$ по критерію Стьюдента); духовне задоволення цінніше для досліджуваних 1-ї та 3-ї груп в порівнянні з досліджуваними 2-ї групи ($p \leq 0,05$); креативність більш значуща для досліджуваних 1-ї групи в порівнянні з досліджуваними 2-ї групи ($p \leq 0,05$); активні соціальні контакти і власний престиж є значно більшими цінностями для досліджуваних 3-ї групи в порівнянні з досліджуваними 2-ї групи ($p \leq 0,05$); досягнення більш значущі для досліджуваних 1-ї групи в порівнянні з досліджуваними 2-ї групи ($p \leq 0,01$); високе матеріальне положення цінніше для досліджуваних 1-ї групи в порівнянні з досліджуваними 2-ї та 3-ї груп ($p \leq 0,01$).

Таким чином, можна констатувати, що для жінок, засуджених за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин найбільш важливим є прагнення до високого рівня матеріального добробуту, переконаність у тому, що матеріальний достаток є головною умовою життєвого благополуччя. Високий рівень матеріального добробуту для таких людей часто виявляється підставою для розвитку відчуття власної значущості і підвищеної самооцінки.

Не менш важливим для них є прагнення досягнення конкретних і відчутних результатів в різні періоди життя. Вони схильні ретельно планувати своє життя, ставити конкретні цілі на кожному етапі і вважають, що головне - добитися цих цілей. Часто велика кількість життєвих досягнень служить для таких людей підставою для високої самооцінки.

Вони прагнуть до реалізації своїх творчих можливостей, внесення різних змін у всі сфери свого життя. Прагнуть уникати стереотипів і різноманітності своє життя. Такі люди втомлюються від розміреного ходу свого життя і завжди прагнуть внести до нього щось нове. Для них характерні винахідливість і захопленість у найбуденніших ситуаціях.

Їм так само властиве прагнення до визнання, пошани, схвалення з боку інших, як правило, значущих осіб, до чийої думки вони прислухаються, і на чийо думку орієнтуються, в першу чергу, в своїх думках, вчинках і поглядах. Потребують соціального схвалення своєї поведінки. Самовпевнені, категоричні в ситуаціях взаємодії з людьми, залежними від них, честолюбні.

Жінки, що скоїли злочини проти життя і здоров'я інших людей, відрізняються тим, що не бачать різниці в схваленні їх вчинків людьми з різними соціальними статусами. Вони поступливі, уникають невдач, конфліктів, позбавлені домагань на статус лідера.

Вони достатньо байдужі до матеріального достатку. Їм властиве ігнорування матеріального достатку як цінності, до якої треба прагнути. Іноді такі люди характеризуються тенденцією до маргінальності. Для них так само характерне прагнення до конформності, замкнутості. Вони не люблять брати на себе відповідальність.

Для жінок, засуджених за злочини проти власності, особливо важливе визнання, пошана, схвалення значущих інших. Вони достатньо амбітні і честолюбні.

Прагнуть досягти вищого соціального статусу в будь-якій групі, в яку вони включені, мають схильності до лідерства.

З цим пов'язано і їх прагнення до встановлення сприятливих взаємин з іншими людьми. Для них, як правило, значущі всі аспекти людських взаємин, вони часто переконані в тому, що найцінніше в житті - це можливість спілкуватися і взаємодіяти з іншими людьми. Часто доброзичливі, товариські, невимушені в спілкуванні, емпатійні, активні.

Так само для них важливо отримувати моральне задоволення у всіх сферах життя. Вони вважають, що найважливіше в житті - робити тільки те, що цікаво і що приносить внутрішнє задоволення. Для них характерна деяка ідеалістичність у поглядах. Крім того, вони прагнуть отримувати об'єктивну інформацію про особливості свого характеру, здібностей, інших характеристик своєї особистості.

Таким чином ми можемо сказати, що для різних категорій засуджених жінок важливі різні ціннісно-сміслові аспекти життя.

Далі ми досліджували особливості орієнтацій на певні життєві сфери у різних категорій засуджених жінок.

Для досліджуваних 1-ї групи найбільш значущими сферами життя є сімейне життя (6,9 балів), навчання і освіта (6,5 балів), і захоплення (6,4 балів). Для досліджуваних 2-ї групи – сімейне життя (7,3 балів), професійне життя (5,7 балів) і фізична активність (5,5 балів). Для досліджуваних 3-ї групи – фізична активність (5,2 балів) і навчання, освіта (4,3 балів).

Так само нами отримані значущі відмінності в показниках переваги різних життєвих сфер у досліджуваних даних груп. Професійне життя значно важливіше для досліджуваних 2-ї групи в порівнянні з досліджуваними 1-ї групи ($p \leq 0,05$ за критерієм Стьюдента). Освіта і навчання значуща переважно для досліджуваних 1-ї групи в порівнянні з досліджуваними 2-ї та 3-ї груп ($p \leq 0,05$). Сфера сімейного життя важливіша для досліджуваних 1-ї та 2-ї груп в порівнянні з досліджуваними 3-ї групи ($p \leq 0,05$, $p \leq 0,01$ відповідно). Захоплення важливіше для досліджуваних 1 групи в порівнянні з досліджуваними 2 і 3 груп ($p \leq 0,05$). І фізична активність найменше значуща для досліджуваних 1 групи в порівнянні з досліджуваними 2-ї і 3-ї груп ($p \leq 0,01$, $p \leq 0,05$ відповідно).

Таким чином, отримані нами результати вказують на те, що для жінок, засуджених за злочини, пов'язані з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин найбільш важливим є життя сім'ї. Вони готові віддавати сили і час вирішенню проблем своєї сім'ї, вважаючи, що головне в житті - це благополуччя в сім'ї. Вони прагнуть до підвищення рівня своєї освіти, розширення кругозору. Велику значущість для них мають так само захоплення, хобі.

Жінки, засуджені за злочини проти життя і здоров'я особистості, прагнуть до благополуччя сім'ї, яка має для них першорядне значення. При цьому вони готові віддавати багато часу своїй роботі, вважаючи, що професійне життя є однією з основних цілей життя людини. Так само для них важлива зовнішня привабливість і здоров'я, ради досягнення яких вони готові займатися фізкультурою і спортом.

Для жінок, засуджених за злочини проти власності, важливі фізична привабливість і здоров'я, а також – підвищення рівня освіти, розширення кругозору.

Аналіз отриманих даних по шкалах цінностей усередині життєвих сфер показав, що жінки, засуджені за злочини, пов'язані з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, у провідній для себе сфері сімейного життя прагнуть до того, щоб добитися будь-яких реальних результатів. Вони цікавляться сімейним життям інших людей з метою порівняння ваговитості досягнень своєї сім'ї і інших сімей. Їм властиве прагнення до високого рівня матеріального достатку своєї сім'ї. Так само вони прагнуть вносити всякі зміни до свого сімейного життя і так будувати своє сімейне життя, щоб забезпечити визнання з боку оточуючих. При цьому їм властиво бажання закріпити власні позиції в сім'ї і небажання виправляти ті особистісні властивості, які завдають неспокою іншим членам сім'ї. Вони вважають за краще будувати колективістську сім'ю, засновану на взаєморозумінні і взаємозалежності.

У іншій значущій для себе сфері – освіти і навчання – досліджувані жінки даної категорії прагнуть досягти такого рівня освіти, який дозволив би їм мати високу зарплату і інші види матеріальних благ; добитися як конкретного результату свого освітнього процесу, так і інших життєвих цілей, досягнення яких залежить від рівня освіти; знайти щось нове в тій галузі знань, що вивчається, внести свій внесок; мати такий рівень освіти, який високо цінується суспільством. При цьому їм властиве повне ігнорування освіти як чинника, сприяючого розвитку власної особистості; низька пізнавальна активність через відсутність пізнавального мотиву. Вони прагнуть досягти конкретного, суто практичного результату.

У сфері захоплень досліджувані даної групи прагнуть у вільний час займатися тільки тим, що може принести матеріальну користь. Їх захоплення носять чисто прагматичний характер. Вони вважають за краще ставити конкретні цілі у сфері свого захоплення і добитися їх. Для них характерні зацікавленість в інформації про досягнення інших людей в їх захопленнях з метою переконатися, що вони не гірші, а, може бути, і кращі за інших. Схильні орієнтуватися на думку значущих людей і дотримуватись у захопленнях моди, характерної для суспільства в даний момент.

Жінки, засуджені за злочини проти життя і здоров'я особистості, в сфері сімейного життя, що є провідною для них, прагнуть будувати свою сім'ю так, щоб закріпити власні позиції в сім'ї, при цьому зберігаючи ті особистісні властивості, які можуть нести неспокій іншим членам сім'ї. Часто вони прагнуть мати сім'ю, щоб було все, як у всіх, або не гірше, ніж у інших. Нерідко створюють шлюб за розрахунком. Прагнуть до збереження консервативних традицій, норм і правил сімейного життя. Зазвичай вибудовують чисто споживацькі відносини з метою задовольнити свої потреби. У їх сім'ї, як правило, немає розмежування соціальних ролей і функцій. Вони практично не потребують схвалення своїх вчинків у сімейній сфері. Демонструють байдуже відношення до результатів у своїй сім'ї, відсутність інтересу до досвіду інших сімей. Схильні ігнорувати матеріальний достаток

як цінність, до якої повинні прагнути члени сім'ї. Прагнуть будувати колективістську сім'ю, засновану на взаєморозумінні і взаємозалежності.

У іншій провідній сфері - професійному житті - жінки даної категорії прагнуть до обмеження своєї активності; досягши будь-яких значущих результатів, відразу заспокоюються. Прагнуть до прагматичності, пошуку конкретної вигоди від професійної діяльності, консервативності, стабільності, додержування посадових інструкцій. Віддають перевагу індивідуальній діяльності. Для них характерна відсутність довіри у взаєминах з членами трудового колективу, прагнення до підтримки відносин у чисто формальних рамках. Часто вони характеризуються як люди з недоліками у вольовій сфері. Їх основне прагнення – знайти таку роботу і спеціальність, щоб вона забезпечила надійність існування. Вони вважають, що професія - ознака стабільності, а робота - не головне місце, де необхідно самостверджуватися і самовиражатися.

У сфері фізичної активності досліджувані даної групи самодостатні і не бажають проявляти активність у вдосконаленні своїх фізичних здібностей. Прагнуть до пошуку практичної вигоди від будь-яких видів фізичної активності. У них фактично відсутнє прагнення до схвалення своїх здібностей у сфері фізичної активності. Їм швидше властиво велике бажання мати значні результати у сфері фізичної активності, але безсилля в прагненні їх досягнення.

Жінки, засуджені за злочини проти власності, у сфері фізичної активності, що є для них провідною, прагнуть до вдосконалення своєї фізичної форми, зацікавлені в інформації з боку інших людей про свої здібності і фізичні можливості. Мають критичну самооцінку в даній сфері. Вони віддають перевагу такому виду фізичної активності, який приносив би моральне задоволення. Отримання задоволення від процесу свого заняття більше, ніж від отримання результатів у даній діяльності. При цьому для них важливі стабільність, звичність у своїх заняттях в даній сфері, небажання нічого міняти. Жінки даної категорії отримують задоволення від занять в групі знайомих, друзів по команді. Вони прагнуть бути кращими за своїми фізичними даними в очах авторитетних людей. Так само для них важливий результат, ради якого вони планують заздальгідь свою діяльність у сфері фізичної активності. При цьому їм властиве ігнорування матеріальних цінностей, особливо якщо вони даються важкою фізичною працею. Такі жінки вважають, що здоров'я потрібно берегти, а фізична праця не виправдовує придбані матеріальні блага. Вони прагнуть дотримуватися сучасних модних тенденцій в даній сфері, не виділяючись нічим особливим.

У сфері навчання і освіти засуджені жінки даної групи прагнуть підвищувати рівень своєї освіти ради розвитку себе як особистості і своїх здібностей. Вони характеризуються зацікавленістю в оцінці себе як особистості і своїх знань, умінь, здібностей. Відрізняються розвиненою пізнавальною потребою, прагненням підвищувати рівень своєї освіти. При цьому вони часто демонструють стереотипність вирішення проблем, негнучкість, нездатність відійти від зразка. Прагнуть ідентифікувати себе з певною соціальною групою. Бажання досягти певного рівня освіти часто обумовлене прагненням увійти до тісних контактів з представниками даної

соціальної групи. Вони хотіли б мати такий рівень освіти, який високо цінується суспільством. У сфері освіти для них важливо досягти цілей, відмінних від матеріальних.

Висновки. Проведене нами дослідження особливостей переважання життєвих цінностей у життєвих сферах засуджених жінок, що скоїли різні види злочинів, переконливо доводить, що у них суттєво відрізняються як домінуючі цінності, так і життєві сфери, в яких ці цінності мають свою предметну реалізацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алауханов Е. Криминология : [учебник] / Е. Алауханов. – Алма-Ата : Юридическая литература, 2008. – 429 с.
2. Антонян Ю. М. Преступность среди женщин / Ю. М. Антонян. – М. : Российское право, 1996. – 256 с.
3. Антонян Ю. М., Эминов В. Е. Личность преступника : криминологическое исследование / Ю. М. Антонян, В. Е. Эминов. – М. : Норма, 2010. – 368 с.
4. Криминология : [учебник / ред. В. Д. Малков]. – М. : ЗАО Юстицинформ, 2004. – 277 с.

УДК 159. 26

Харченко О. В., аспірант кафедри загальної психології НУЦЗУ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проведений аналіз ефективності професійної діяльності через такі поняття як діяльність, спільна діяльність, професійна діяльність. Нами були проаналізовані різні підходи до вивчення ефективності професійної діяльності, на підставі яких виділені показники оцінки професійної діяльності.

Ключові слова: діяльність, спільна діяльність, професійна діяльність, ефективність професійної діяльності, показники оцінки професійної діяльності.

В статті проведено аналіз ефективності професійної діяльності через такі поняття як діяльність, спільна діяльність, професійна діяльність. Нами були проаналізовані різні підходи до вивчення ефективності професійної діяльності, на підставі яких виділені показники оцінки професійної діяльності.

Ключевые слова: деятельность, совместная деятельность, профессиональная деятельность, эффективность профессиональной деятельности, показатели оценки профессиональной деятельности.

Постановка проблеми. Професійна діяльність як основна і конкретна форма трудової активності людини відіграє істотну роль в її життєдіяльності, соціальному розвитку, самореалізації і самоствердженні. Особливістю проходження людиною своєї професійної дороги є не лише розвиток її як особистості і становлення як суб'єкта праці, але також періодична зміна характеру самої діяльності, що